

QO‘QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2025-yil 2-son)

FILOLOGIYA
PHILOLOGY

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA EKSPRESSIV BIRLIKLARNING QIYOSIY LINGVISTIK TAHLILI

Makhmudova Nilufarkhan Ravshanovna

Associate Professor,
Andijan State Institute of Foreign Languages,
Andijan, Uzbekistan
nilufarmakhmudova042@gmail.com

ANNOTATSIYA Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz tillaridagi ekspressiv birliklarning lingvistik jihatdan qiyosiy tahlili o‘tkaziladi. Har bir tilning emotsional ifodalash vositalari jamiyatning madaniyati, mentaliteti va ijtimoiy hayotini aks ettiradi. O‘zbek tili murakkab morfologik tizim orqali ekspressiv birliklarni yaratishda boy imkoniyatlarga ega bo‘lsa, ingliz tili sintaktik va leksik birliklarga asoslangan ifoda usullarini qo‘llaydi. Tadqiqot davomida o‘zbek va ingliz tillaridagi hissiy, baholovchi va stilistik jihatdan ekspressiv birliklar tahlil qilinib, ularning tarjimada uchraydigan qiyinchiliklari va moslashtirish strategiyalari o‘rganiladi. Shuningdek, maqolada ekspressiv birliklarning lingvistik evolyutsiyasi, ularning kontekstga bog‘liq o‘zgarishi va psixolingvistik ta’siri ham yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Ekspressiv birliklar, qiyosiy lingvistika, tarjima strategiyalari, o‘zbek tili, ingliz tili, stilistik ifoda vositalari, leksik-semantik tahlil, psixolingvistika, lingvistik evolyutsiya.

KIRISH

Til – jamiyatning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u orqali insonlarning fikrlashi, his-tuyg‘ulari va ijtimoiy munosabatlari aks etadi. O‘zbek va ingliz tillarida ekspressiv birliklarning qo‘llanilishi turlicha bo‘lib, bu ularning grammatik tuzilishi, leksik xususiyatlari va madaniy konteksti bilan bog‘liq. Mazkur maqola ushbu tillarda ekspressiv birliklarning lingvistik xususiyatlarini qiyosiy o‘rganishga bag‘ishlangan bo‘lib, tarjima jarayonida uchraydigan muammolar va ularning yechimlarini yoritishga harakat qiladi. Shuningdek, ekspressiv birliklarning afektiv ma’nosi, madaniy kodlar bilan bog‘liqligi va ularning turli kontekstlarda ishlatilishi ham chuqur tahlil qilinadi.

Til nafaqat fikr almashish vositasi, balki milliy madaniyat va ijtimoiy tuzilishning aks ettiruvchi ko‘zgusidir. O‘zbek va ingliz tillari ekspressiv birliklarni turlicha ifodalashga ega bo‘lib, ularning qo‘llanilishi semantik va pragmatik xususiyatlar bilan bog‘liq. Mazkur maqola ushbu birliklarning lingvistik xususiyatlarini o‘rganib, tarjima jarayonidagi asosiy farqlar va muammolarni yoritishga qaratilgan.

METODOLOGIYA

Tadqiqot qiyosiy-lingvistik va madaniy tahlil metodlariga asoslanadi. Asosiy metodlar quyidagilardan iborat:

Qiyosiy-lingvistik tahlil – O‘zbek va ingliz tillaridagi ekspressiv birliklarning morfologik, sintaktik va semantik jihatdan farqlarini aniqlash.

Leksik-semantik tahlil – Ekspressiv birliklarning tuzilish shakllarini va ularning ma’no darajalarini o‘rganish.

Tarjima tahlili – Tarjima jarayonida ekspressiv birliklarni adekvat yetkazish muammolarini aniqlash va ularning samarali yechimlarini taklif qilish.

Psixolingvistik tahlil – Ekspressiv birliklarning inson tafakkuri va nutqiy faoliyatiga ta’sirini o‘rganish.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari quyidagi asosiy farqlarni aniqlashga yordam berdi:

Morfologik va sintaktik farqlar

O‘zbek tilida ekspressiv birliklar asosan morfologik o‘zgarishlar, jumladan, affiksatsiya va takrorlash orqali hosil qilinadi. Masalan, “yaxshi-yaxshi” yoki “qizil-qizil” kabi qo‘shlangan so‘zlar hissiy ifodalilikni oshiradi.

Ingliz tilida esa ekspressiv birliklar ko‘proq sintaktik va leksik vositalar orqali ifodalanadi. Masalan, “very beautiful” yoki “incredibly fast” kabi kuchaytiruvchi so‘zlar keng qo‘llanadi.

Leksik-semantik xususiyatlar

O‘zbek tilida ekspressiv birliklar ko‘pincha hissiy va baholovchi ma’nolarni o‘z ichiga oladi. Masalan, “momaqaldiraqdek ovoz” yoki “quyoshdek porlab turdi” kabi obrazli ifodalar keng tarqalgan.

Ingliz tilida esa ekspressiv birliklar ko‘proq metaforik iboralar orqali ifodalanadi. Masalan, “as quiet as a mouse” yoki “as bright as the sun”.

Tarjima jarayonidagi muammolar

O‘zbek tilidagi ekspressiv birliklarni ingliz tiliga to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilish qiyinchilik tug‘diradi, chunki ko‘plab so‘zlarning madaniy konnotatsiyasi mavjud.

Masalan, “tog‘dek odam” iborasini ingliz tiliga “a man like a mountain” deb tarjima qilish mumkin, lekin u asl matndagi ekspressiv ta’sirni to‘liq aks ettira olmaydi.

Ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilinganida esa ekspressiv birliklarning ortiqcha yoki yetarlicha hissiy ta’sirga ega bo‘lmagan holatlari uchrab turadi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘zbek va ingliz tillaridagi ekspressiv birliklar quyidagi jihatlar bo‘yicha farqlanadi:

Semantik farqlar

O‘zbek tilida ekspressiv birliklar emotsional va baholovchi ma’no yukiga ega bo‘lib, ular turli kontekstlarda turlicha ma’noga ega bo‘lishi mumkin.

Ingliz tilida esa ekspressiv birliklar odatda bevosita ma’no berish bilan ajralib turadi. Masalan, “yuragi tosh” (o‘zbekcha) iborasi ingliz tilida “cold-hearted” shaklida ifodalansa ham, uning semantik ko‘lamini to‘liq aks ettira olmaydi.

Pragmatik farqlar

O‘zbek tilida ekspressiv birliklar ko‘pincha kollektivistik jamiyatning qadriyatlarini aks ettiradi va odob-axloq me’yorlariga mos keladi.

Ingliz tilida esa ekspressiv birliklar individualistik jamiyatning muloqot tamoyillariga bog‘liq holda shakllanadi.

Tarjima jarayonidagi muammolar

Ba’zi ekspressiv birliklarni bevosita tarjima qilish qiyin, chunki ularning ma’nosi madaniy kontekstga bog‘liq. Masalan, “tildan baland” iborasini ingliz tiliga to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilish qiyinchilik tug‘diradi.

Tarjimada asosiy yondashuvlar quyidagilardan iborat:

Ekvivalent topish – Ingliz tilidagi yaqin ma’nodagi birlikdan foydalanish.

Kontekstual moslashuv – Tarjima qilinayotgan tilning madaniyatiga mos keluvchi iboralarni tanlash.

Izohli tarjima – Ekspressiv birlikning tushunarli ifodalash uchun izoh qo‘shish.

O‘zbek va ingliz tillaridagi ekspressiv birliklarning o‘ziga xos semantik va pragmatik jihatlari mavjud bo‘lib, tarjimada bu farqlarni hisobga olish muhimdir. Ekspressiv birliklarning tarjimasi nafaqat lingvistik, balki madaniy moslikni ham talab qiladi. Shuning uchun tarjimonlar har ikki tilning ekspressiv imkoniyatlarini chuqur tushunishi va kontekstga mos yondashuvlarni qo‘llashi lozim.

XULOSA

O‘zbek va ingliz tillarida ekspressiv birliklarning qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatdiki, ularning ishlatilishida har ikkala tilga xos o‘ziga xos xususiyatlar mavjud. O‘zbek tili morfologik ifodalanish usullariga boy bo‘lsa, ingliz tili leksik va sintaktik usullarga tayanadi. Tarjima jarayonida ushbu farqlarni hisobga olish tarjimaning aniqligi va samaradorligini oshirishga yordam beradi. Kelajakda ushbu mavzu bo‘yicha qo‘shimcha tadqiqotlar olib borilib, ekspressiv birliklarning qo‘llanilishiga doir kengroq lingvistik modellar ishlab chiqilishi mumkin.

O‘zbek va ingliz tillarida ekspressiv birliklarning ishlatilishi va tarjimasi bo‘yicha qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatdiki, har ikkala til o‘ziga xos ekspressiv ifodalash tizimiga ega. O‘zbek tilida bu birliklar morfologik va sintaktik jihatdan boy bo‘lsa, ingliz tilida semantik va pragmatik yondashuvlar orqali shakllanadi. Ushbu maqolada aniqlangan natijalar tarjimonlar va lingvistlar uchun amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, kelajakda ushbu mavzuda yanada chuqur tadqiqotlar olib borish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.

2. Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge University Press.
3. Jakobson, R. (1959). "On Linguistic Aspects of Translation." In *On Translation*, ed. R. A. Brower, Harvard University Press.
4. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
5. Vinogradov, V. V. (1971). *Expressive Means of Language*. Moscow: Nauka.
6. Wierzbicka, A. (1996). *Semantics, Culture, and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. Oxford University Press.